

ELG- HORN PÅ 8000 ÅR

Norsk Skogbruksmuseum i Elverum, som har mange klenodier fra skogsdrift, jakt og innlandsfiske opp gjennom tidene, venter på ny og tidsmessig bygning

For VI MENN av John Solheim

Foto: Kjell Søggaard

Konservator Tore Fossum forteller at elghornet som ble funnet praktisk talt intakt i en myr i Løten sist vinter, radiologisk er alderfestet til ca. 8000 år. Det er naturligvis museets største skatt. Men ellers finnes allslags redskap for skogsdrift, jakt, fangst og fiske. For den som har slike interesser, har museet mye fint å by på.

Konservator Fossum med det 8060 år gamle elghornet.

Det ligger et stort, brungrått elghorn på skrivebordet hos konservator Tore Fossum i Klokkergården på Norsk Skogbruksmuseum. Visste man ikke bedre, tok man det for et suvenir fra nettopp avsluttet elgjakt. Men Fossum kan fortelle at det er over 8000 år siden dette hornet ble felt — borte i Løten et sted. Ved den radiologiske undersøkelse på Norges Tekniske Høgskole i Trondheim kunne man fastslå at elghornet var 8060 år gammelt, med en eventuell feilmargin på ± 160 år, regnet fra 1850.

Det var i februar 1965 at Gunnar Søberg i Løten holdt på å grave opp kloakkledning gjennom en myrstrøking på Hov. Plutselig støtte han på hornet dypt nede i grøften — i en dybde av 1,75 meter. Det lå i et lag av leirjord, og i samme nivå fant man også atskillige rester av ferskvannsmuslinger og ferskvannssneller. Stedet ligger for høyt til at her kunne være gammel sjøbunn, og Fossum kunne snart konstatere, da

han ble budsendt, at det i lengst svunne tider har vært en innsjø eller et tjern her. I århundrenes løp er det grodd igjen og blitt til myr.

Eigen som en gang i år 6000 før Kristus felte dette hornet, har høyst sannsynlig skubbet det av seg mens tjernet var islagt. Hornet er så blitt dekket av sne, slik at ikke gnagerne har fått tak i det. Da våren kom og isen gikk opp, sank det ned og ble liggende på bunnen, hvor myrvannet har konservert det.

Ikke råd til å aldersbestemme all

— Jeg skulle ønske, sier Fossum, — at folk som sitter på gravemaskiner eller kjører bulldozere, ville være ekstra observante når de arbeider nettopp i myrstrøkinger, for her er det alltid muligheter for å gjøre interessante funn.

Man behøver ikke å ta munnen for full om man påstår at dette elghornet fra Løten er Norsk Skogbruksmuseums eldste og mest sensasjonelle katalognummer.

Når det gjelder skogbruksamlingene, har man atskillige gamle ting. Dessverre har man ikke hatt råd til å foreta radiologisk undersøkelse av disse sakene, da det er en kostbar historie. Man har f. eks. en trestamme som er funnet 1150 meter over havet i Telemark. Den kunne det ha vært interessant å fått fastslått nøyaktig alder på. Den hører i hvert fall hjemme i en periode da fjellviddene var skogkledde i langt større utstrøking enn de er i dag. Man vet at det vokste stor skog på Hardangervidda på samme tid som elgen i Løten skubbet av seg det hornet man nå har funnet — altså i den postglaciale varmetid.

Mange stokkebåter

Videre har man ganske mange gamle stokkebåter som fremdeles ligger der udaterte. Det er primitive farkoster som hører til de enklateste båttypene som finnes. Skunnbåten var nok den aller eldste. Den oppsto den gang man ikke hadde trær å bygge av. Det finnes imidlertid ingen funn som belyser dens utseende. Man har bare

Disse buene f
bygget ca. år
bak står kjelle

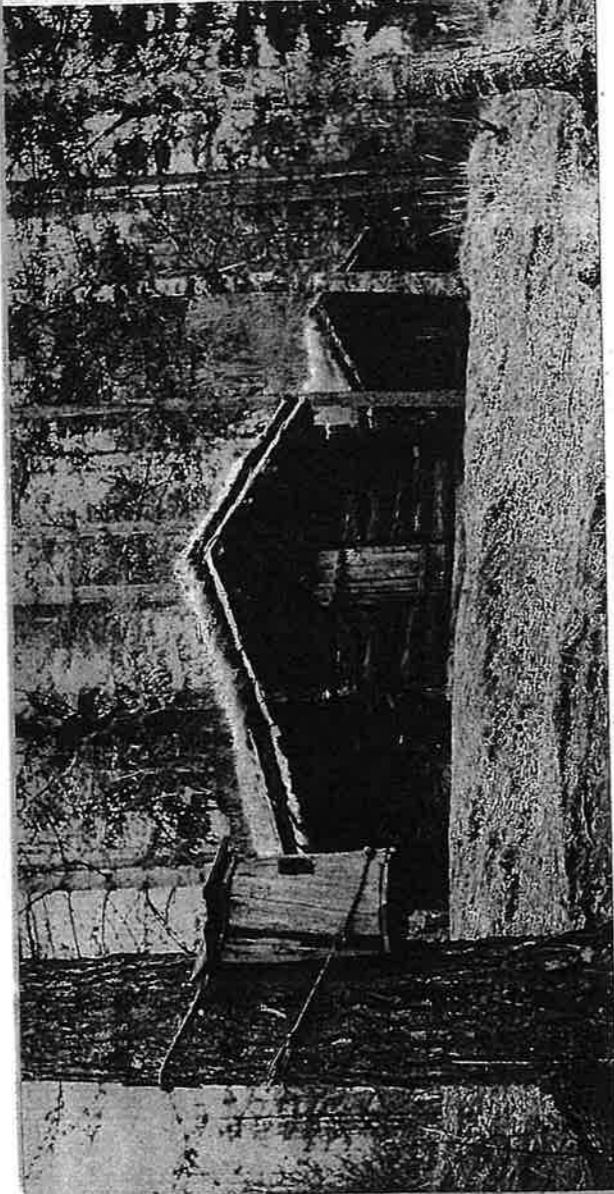
Lokkepipe
pipe og c
oter og

forsøkt å r
Stokkebåter
mangfende
pekte ut ste
osv.

— Teoret
museet, vær
er fra 100 t
betydelig el
traktene i F
finneinnvar
dype grens
nordmenn.
stokkebåten
vårt eget år

57/1965 Vi Men

N

Disse buene fra Sølensjøen i Øvre Rendal ble bygget ca. år 1700. Fiskebua foran er ljerbu og bak står kjellen, et eget hus for fiskeredskaper. Foran en kvinandholk.

ÅR

i Elverum,
r fra skogs-
e opp gjen-
ny og tids-
g

Lokkepiper brukt under jakt. Øverst jerpepipe og orrhanelokk, i midten benpiper for oter og nederst hauke- og falkepipe.

lheim

ornet som ble
en sist vinter,
Det er natur-
finnes allslags
fiske. For den
fint å by på.

amlingene, har man
rre har man ikke
isk undersøkelse av
stbar historie. Man
er funnet 1150 me-
Den kunne det ha
ått nøyaktig alder
jemme i en periode
e i langt større ut-
n vet at det vokste
på samme tid som
det hornet man nå
stglaciale varmetid.

åter

ange gamle stokke-
er udaterte. Det er
til de enkleste båt-
r man ikke hadde
s imidlertid ingen
de. Man har bare

Fossum forteller videre at de fleste av Skogbruksmuseets stokkebåter er énstammete. En solid furustokk ble hulet ut ved at man brente ut en fordyppning i den. Men man har også eksempler på mer avanserte typer av stokkebåter, bl. a. slike som er laget av to stokker. Et av de nyeste funn man har gjort, var en slik tostammemet båt fra Varaldsjøen i Vinger. Den er laget av to furustokker og er 5,30 meter lang og 80 centimeter på det bredeste. Den har seks tverrigger som fester stokkene sammen med trebagler. Mellom de to stokkene er det lagt elgtrud innsatt med tjørrestoffer. Idet man festet tverriggerne ble stokkene bent mot hverandre slik at båten ble helt tett.

— Vi har stokkebåtfunn spredt over hele landet, sier Fossum, — men det største antall skrives seg fra østlige trakter. Under grøfting i Fisketjern i Mykland i Agder sank vannstanden med 1,5 meter, og i dynnet oppdaget man en gammel stokkebåt. Den besto av ikke mindre enn fem stokker.

— Er folk flinke til å melde fra om slike funn?

— Vi har to kategorier av finnere. Den første består av folk som er interessert i å samle på slike ting selv, og derved undrar de museene for adskillige interessante funn. Men vi har også dem som straks melder fra når de kommer over noe de tror kan være av vitenskapelig interesse, og det er vi dem svært takknemlige for.

De eldste fiskeredskaper

Norsk Skogbruksmuseum skal ikke bare gjenspeile skogens og skogbrukets historie i Norge. Det skal også samle og konservere alt som kan kaste lys over jakten og fisket (innlandsfisket) — for det hører skogen til. Når det gjelder fisket, blir det naturlig nok helst fiskeredskapene som gir inn i museumssamlingene.

— Høyst sannsynlig er det fiskekroken av ben som er det eldste fiskeredskapet, sier Fossum, — uten at jeg kan gi noe vitenskapelig bevis for det. Både garn og not går også helt tilbake til de eldste tider. Utenkelig er det ikke at kroken, garnet og noten kan ha vært brukt parallelt i forhistorisk tid. Oldsaksamlingene har fisketroker av så vel ben som jern, og det viser tilbake

forsøkt å rekonstruere den ad teoretisk vel. Stokkebåter er det derimot flust av. På grunn av manglende datering kan man dessverre ikke peke ut steinalderbåten kontra jernalderbåten, osv.

— Teoretisk kan disse båtene vi har her i museet, være meget gamle, sier Fossum. — Noen er fra 100 til 300 år gamle, men andre kanskje betydelig eldre. De fleste skriver seg fra grensetraktene i Hedmark fylke og er reaminsener fra Finnemvandringer som begynte i 1620-årene. Finnene førte en meget isolert tilværelse i de dype grenseskogene og blandet seg lite med nordmenn. Det er tydelig at de gjorde bruk av stokkebåten så lenge som opp til begynnelsen av vårt eget århundre.

Stokkebåt fra Varaldsjøen i Vinger, søtt sammen av to furustokker med ytterligere og trenagler. Midtsprekken ble tett med elghud og fjære.

Lakselyster fra Singås som har vært brukt i Gaula.

på opprinnelsesepoken. Men vi vet også at man ganske tidlig dyrket lin på gårdene, og av lin bandt man garn og not. I Osebergskipet fant man linfrø og gjenstander som inneholdt lin.

Morsomme lokkefløyter

Når det gjelder fangstliv og jakt, ser det ut til at man i eldre tider levde i langt nærmere kontakt med dyrenes vaner og miljø. De gamle dyrket i stor utstrekning kunsten å lokke viltet til seg ved hjelp av toner. Gjennom tidene har det utviklet seg en rekke små og enkle instrumenter som frembringer lokketoner karakteristisk for de spesielle dyrearter. Skogbruksmuseet har en ganske fyldig samling av slike piper eller fløyter.

— Kunne man også lokke på elgen? spør jeg konservator Fossum.

— Ja, men vi har ikke mange eksempler på det, svarer han.

— Man skar en fløyte av en skjermplante som kalles støke. Den ga fra seg en grov, dump lyd når man blåste på den, en lyd som minner sterkt om den man kan høre eigen utstøtte i parringstiden. Men jeg har vanskelig for å tro at slike elgfløyter har spilt noen vesentlig rolle i jakten. De fleste lokkefløyter ble brukt under fangst av mindre dyr, f. eks. oter, samt fugl, og da i første rekke hjerte og hauk. Den siste er

(Forts. side 33.)

Mårstokk med 4-tallsgilder. På mårstikka ble festet en fugl eller en mus som åte. Stokk er vanlig fangstinnretning for mår de fleste steder i landet.

Som man vil se er Randi like distanser i løpet av sesongen notert i Invitasjonsløp, på derfor ikke godkjennes s

(Forts. fra side 9.)

lett å lokke, særlig i redetiden. Orr-fugl og storfugl ser det ut til at man i stor utstrekning har lokket med bare munnen. Jeg vet at f. eks. samene lett lokker til seg rypesteg-gen og får den til å gå i snaren.

— Vi har atskillige opplysninger om oterjakt med lokkefløyte fra en rekke steder langs kysten, fra Oslo-fjorden og helt opp til Troms, fortsetter Fossum. — I vesentlig grad har man gjort bruk av små benpiper, fortrinnsvis av vingebeinet på sjøfugl, Hamm-oter lokket man til seg ved hjelp av vingebeinet av ærfugl — og den har en forholdsvis dyp lyd. Hunn-oter lokket man ved hjelp av vingebeinet av toppand eller and i det hele tatt.

Det er krumningen i benet som sammen med lydullet frembringer tonen. At slike benpiper har vært brukt langt tilbake i historien, forteller arkeologiske funn. Stavanger Museum har et slikt eksemplar. Takket være våre 400 kontaktmenn rundt om i landet har vi fått inn atskillige opplysninger om lokkejakt og atskillige eksemplarer av de forskjellige arter også.

Bjørnejakt i gammel tid

Mens vi snakker om jakt — man har også atskillige typer av sakser i samlingene her på museet. Det man mest har vært interessert i å få inn, er de hjemmeamidde saksene. Reve-sakser har i over 100 år vært tyske og amerikanske industriprodukter som helt har behersket markedet her hjemme.

Ute i samlingen på Prestøya har man en gammel bjørnестille. Det er en tømret forskansning som jegeren la seg inn i. Vanligvis var den forsynt med tre vegger og lå oppe på en bergknaut med åtekisten plassert i forsvarlig avstand nedenfor. Det var nødvendig med en viss hindring mellom åtet og skuddplassen i munn-ladningbørsenes tid. Dessuten spilte det en vesentlig rolle at bjørnen ikke fikk vær av jegeren. Utelukket er det ikke at samme jaktprinsippet kan ha vært anvendt rundt om i bygdene allerede før geværet kom. At man i forhistorisk tid og i mid-

(Forts. fra side 13.)

— Vel, kaptein, sa styrmannen til slutt og rettet den brede ryggtavlen.

— Gjerne for meg, men jeg må oppriktig talt gi opp, jeg skjønner ikke hensikten med å øse hele Det Indiske hav gjennom dette sollet, det gagnar hverken oss eller havet.

Du har rett, sa kaptein Waaler. Nå var'n helt sprø. Sa *du* til en underordnet.

Ny rådslagning der bak. Kaptainen gestikulerte med butte, knappe bevegelser, styrmannen nikket. Nå fikk han beskjed, jypplingen!

— Ut med dere! skrek stemmen. — Ut med dere, alle mann! Du styrmann, tar denne sårede passasjerer med deg. Hold ham under armen, slik. Og så denne polynesteren, han er lett, under andre armen, trå vane, ut med dere!

Han reiste seg og spaserte som førstemann rett ut i Det Indiske hav, sank ned, kom opp og ristet på det kortklipte hodet.

Stemmen var den samme:

— Ut med dere!

Styrmannen sto allerede i sjøen med en passasjer under den ene armen og en av polynesterne under den andre, begge hvitte hodene mot de brede skuldrene som duppet opp og ned. Nå og da la han seg på ryggen og løftet de andre litt opp,

ELGHORN PÅ 8000 ÅR

delalderen drev slik stillingjakt på bjørn med pil og bue eller armbrøst, kan godt tenkes.

Ny museumbygning i vente

Norsk Skogbruksmuseum er vårt eneste spesialmuseum for jakt, fiske og skogbruk og er viet hele landet. I hele verden finnes det bare 13 jaktmuseer, og av skogbruksmuseer er det enda færre. Det er først og fremst Sverige og Tyskland som har vært foregangslandene på dette felt.

Museet i Elverum er imidlertid i rask vekst. Dets viktigste oppgave i øyeblikket er å få reist en ildfast museumbygning. Det ble utskrevet en arkitektkonkurranse i november, og man regner med at vinneren skal kunne utpekes omkring 1. april 1966.

Man tar sikte på et museumbygg med en grunnflate på 4800 kvadratmeter. Det skal reises i to byggetrin, hvorav det første på 2550 kvadratmeter blir satt i gang i løpet av høsten 1966. Her skal man få lokaler for administrasjon samt spesialrom for vitenskapelige stipendiater som også får hybelleiligheter i bygget i den tiden de oppholder seg der. Videre må det skaffes rom for fotolaboratorium, prepareringsverksteder etc. Sluttelig trenger man selvfølgelig også utstillingssaler og et bibliotek.

Konservator Tore Fossum har vært ansatt ved Skogbruksmuseet siden 1961. Han er fra Elverum og er forstkandidat for Norges Landbrukskøleskole. I et par år var han ved Statens skogsforskningsinstitutt i Stockholm, og senere var han i seks år herredsskogsmester i Elverum. Som bestyrer av museet etterfølger han arkeologene Arne Skjølsvold og Anne Stine Ingstad.

I og med at Skogbruksmuseet overtok Klokkergården og omliggende grunn, har man nå fått innman gå over Glåmdalsmuseets areal for å komme over broen ut til Prestøya. Nå først kan man for alvor begynne å ta fatt på oppgaven å vise publikum hva skogbruket, jakten og fisket har betydd her i landet i hundrer av år. Det er et museum som har mangt å by på for folk med interesser i denne retning.

EN SYNKENDE LIVBÅT

hvilte, drev bort fra båten, snudde og sparket seg tilbake igjen.

Kapteinen sto rett opp og ned, han hang i retningsvesten, tett og stiv som en pinne sto han der og kommanderte.

— Øs!

Karene la seg imtil livbåten, armene med bøtten og hermetikkbokkene smatt inn, så ut, inn og ut, time etter time. De skiftet på, kapteinen truet med å inndele dem i skift, men han hadde glemt skrivebordet, sa han. Øs!

Nei, det hjalp ikke. Ut på ettermiddagen satt alle på toftene igjen, og båten lå hverken høyere eller dypere i vannet. På aktertøften tronet kapteinen, ingen kunne se på ham at han hadde lidd nederlag. Han satt og mønstret dønnningene som rullet og rullet, fulgte dem med øynene som om han ville bore hull i dem.

— Merkelig fyr, tenkte en av telegrafistene. — Plutselig gir han oss ordre om å dø. Dø! sier han, og så dør vi. Vi tør ikke annet.

Han tok feil.

— Vi skal leve, sa den tynne stemmen plutselig. — Det er forbudt å tro noe annet her ombord. Forstått?

Så la han til med mild stemme: — Nå vet jeg hvordan det skal gjøres! (Forts. i neste nr.)

I SKUDDET...

TORALF ENGAN

Han er olympisk mester. Han er verdensmester. Han er norsk mester. Han er vinner av Svenska Skidspelen 3 år på rad. Han har fått de icke like utmerkelser som det er mulig å få for prestasjoner i en enkelt her i landet. Men alt dette er ikke nok — for Toralf Engan. Han trøstig på en ny sesong, en VM-sesong. Og hvorfor skulle ikke gjøre det, når han ennå har noen måneder igjen før han fyller og når han sikkert fortsatt kan glede både seg selv og andre med drivende, stilrene svev i hoppbakken?

Toralf Engan er født i Meldal i Sør-Trøndelag 1. oktober 1936 og er medlem av Idrettslaget Leik, og av yrke er han salgsrepresentant.

Engan har gått en lang vei før han ble storhopper. Andre, med en viljestyrke, ville rimeligvis ha gitt opp før de nådde så langt. I ble han for første gang registrert i hovedstadspressen, da han 2. mann i sin klasse i Bekkelagsrennet, og gutten, med Torbjørn anger som fint ideal, fikk for alvor blod på tann. To år senere, i kunne han debutere i selveste Holmenkollbakken, og Toralf Engan ikke mer snau enn at han like godt vant yngste klasse. Det påfølgende år ble han annenmann i samme klasse.

Men dermed lå ikke Engans vei bestredd med roser. Da han debuterte i NM for seniors, måtte han nøye seg med en 12. plass da han i 1958 møtte Holmenkollbakken som senior, ble det en beskjeden 32. plass. Han kjempet og sloss for en plass på Norge til vinterlekene i Squaw Valley i 1960 — uten å nå sitt mål.

«Den ensomme ulv», som Engan gjerne er blitt kalt, fordi han har valgt å gå sine egne veier, fikk imidlertid nettopp i den lille smedelige OL-sesongen sitt internasjonale gjennombrudd — da farenne kom tilbake fra USA til Holmenkollen. Den olympiske r Helmuð Recknagel måtte blankpusse sitt talent for å holde hjemme Engan fra livet, og det var bare såvidt han klarte det.

Det var med Thorleif Schjelderups gode hjelp at Engan greide sitt store tekniske problem, den vanskelige kombinasjonen av frø og aerodynamikk, nesten til fullkommenhet. Og etter 1960-seggikk han fra triumf til triumf: i 1961 vant han sitt første NM, i 1962 han Holmenkollvinner og verdensmester i 70-metersbakken i Zakopane i 1961, 1962 og 1963 seiret han i Svenska Skidspelen. Og i inn: i 1964 ble han olympisk mester i den store bakken og fikk sølvgløret i den lille bakke. Etter siste sesong kunne han se tilbake på 3. plass i Holmenkollen, 3. plass i NM i liten bakke (Midtstubbakke), 5. plass i NM, stor bakke (Skui).

Og så får vi se hva denne vinteren vil bringe...

TERS KAP

nesen, ASK 2,15,9
i, OSK 2,17,1
Stiansen, OSK 2,18,1

nesen, ASK 17,01,8
i, OSK 17,14,2
ndsten, Hamar 17,21,2
C. S. E. Stiansen, OSK.

i, Harstad 2,11,5
nesen, ASK 2,13,8
e, Ol 2,14,3

nesen, ASK 16,08,5
er, Tønsberg ... 16,13,1
iersten, Brandbu 16,31,3
tad. 3. Fred A. Maier, TT.

e, Ol 2,13,2
i, Harstad 2,13,4
nassen og

n, Falken 2,13,7

nesen, ASK 16,33,5
e, Ol 16,45,6
nsen, OSK 16,51,9
ASK. 3. Nils Aanes, H.

e, Ol 2,13,6
nassen, TSK 2,13,7
er, Tønsberg ... 2,14,2

er, Tønsberg ... 16,21,9
uttormsen, ASK 16,39,2
a, Ol 16,42,7
3. M. Thomassen, TSK.